

ALVA ZIJN BRIL

*Op den eersten April
Verloor Alva zijn bril
En hoe hij zocht, met al zijn vrienden
Hij kon toch zijn bril niet vinden.*

WAT KAN TOCH DE BETEKENIS ZIJN van dit rijmpje? *Oud* is het, althans de beide eerste regels, waar 't hier op aan komt.

Als men op den klank afgaat is het een raadsel. Of dat nog niet eens; raadsels zijn er om opgelost te worden. De oplossing maakt verstaanbaar wat duister leek. Maar dit versje is niet te verstaan of te verklaren, niet tenminste in den zin, dien een oppervlakkige lezing schijnt te geven. Het zou dan een spotversje op den hertog van Alva zijn met deze beteekenis: „De hertog heeft zijn bril verloren, nu zit hij danig in de verlegenheid, want hij kan niet goed meer zien.” De „aardigheid” zou dan zitten in het woordspel *Bril-Briel*.

Nu moet in zoo'n spotrijmpje altijd een kern van waarheid zitten, anders treft het geen doel. Maar er is geen kwestie van, dat Alva op den eersten April, of wanneer ook, zijn gezichtsscherpte (in overdrachtelijken zin) heeft verloren. Fouten, d. w. z. militaire fouten, heeft hij niet gemaakt, want hij was een legeraanvoerder als weinigen, even bezonnen, beheerscht en voorzichtig, als doortastend en voortvarend. En juist in dat jaar 1572, toen hij op den eersten April zijn „bril” zou verloren hebben, heeft hij de overvloedigste bewijzen geleverd voor de scherpte van zijn veldheersblik. Hij zag altijd onmiddellijk, op welk punt het grootste gevaar hem dreigde en rekende daar eerst mee af. Zijn snelheid van handelen, gepaard aan een buitengewoon inzicht, maakte hem zoo geducht. Het zou te ver voeren om hier na te gaan, welke de oorzaken waren van Alva's lateren tegenspoed, doch zeker behoort daartoe geen kortzichtigheid. In 't algemeen kan men zeggen, dat voor de wallen van Haarlem, al werd het ook ingenomen, de krijgskans gekeerd is. En bij Leidens beleg is gebleken, wat voor de Spanjaarden de ergste vijand zou zijn: het water. Onze drassige bodem verontrustte hen steeds bovenmate; zij waren niet, als de landsman, met het „nationale element” vertrouwd en vreesden het somwijlen nóg meer dan noodig was.

Maar nu: Alva zijn bril . . .

Er bestaat een geschiedverhaal, dat reeds in 1579 te Norwich (waar, zooals bekend is, veel uitgewekenen leefden) gedrukt is. Het staat dus vlak bij de gebeurtenis zelf. 't Heet: *Historie der Nederlandsche Oorlogen*, en 't is samengesteld door een zekeren Theophilus. Bij de beschrijving van de inneming van den Briel staat op den kant aange teekend: „*De Hertog krijgt een Bril op die Neuze.*”

Men ziet, dat is heel wat anders dan wat het rijmpje zegt. In plaats van dat Alva zijn bril verliest als den Briel wordt ingenomen, krijgt hij bij die gelegenheid juist een bril op den neus! Nu komt het er maar op aan om te weten wat dat voor een „bril” was.

Bril, dat is weer een van die Nederlandsche woorden, wier beteekenis langzamerhand onbekend wordt, of liever, 't raakt in 't vergeetboek, dat veel woorden meer dan één beteekenis hebben. Van Dale staat er vol van. Eigenlijk is 't jammer, dat er zoo veel van onze taal in onbruik raakt. Men moest de moeite eens nemen om na te gaan hoeveel, of liever hoe weinig

woorden, die Van Dale's groote woordenboek toch alle opgeeft als tot de Nederlandsche taal behorende, nog werkelijk in omloop zijn. Men krijgt den indruk wel van verarming. Vooral zijn het uitdrukkingen, die op het akkerwerk, op veeteelt, scheepsbouw, ambacht of handarbeid betrekking hebben, die verdwijnen of der verdwijning nabij zijn. In de steden gaat dit uiteraard het snelste. En men mag al zeggen, dat iedere tijd ook weer nieuwe uitdrukkingwijzen 't aanzijn schenkt, vele zijn dit toch eigenlijk niet.

Laten we nu Van Dale eens opslaan.

Als hij 't rijmpje aanhaalt: den eersten April verloor Alva zijn bril, dan laat hij vooraf gaan: brillen, ook brillen verkoopen: beetnemen, foppen. Doch er volgt: „wellicht voor: *kreeg Alva een bril op den neus.*” Dus wat ook 't oude geschiedverhaal zegt. De omschrijving of uitwerking van *Bilderdijk*, die niet dichte maar rijmde:

„Een booze dag, gelijk de lieden weten:

Duc d'Alva werd zijn bril toen afgesmeten,

Zoodat hij met een langen neus bleef staan.”

Die „lange neus” is er maar bij gehaald. Men kan volstrekt niet zeggen, dat een veldheer, wanneer de vijand de een of andere stad op hem veroverd, deswege met een langen neus staat.

Maar Van Dale ontsteekt toch wel licht in de zaak. Want er is ook een zelfstandig naamwoord: *bril*, dat 't zelfde is als praam, tang, pen, het voorwerp, waarmede een onhandelbaar paard of woeste stier *gebreedeld* of bedwongen wordt. Fruin, aan wien ik de gegevens voor dit artikeltje ontleen, (Verspreide Geschriften) deelt mede, dat hij in 't Mauritshuis in Den Haag een schilderij van Paulus Potter gezien had, aldaar tijdelijk tentoongesteld uit een Engelsche collectie, waar een liggende stier op was afgebeeld met een klem op den neus, een hoefijzervormig stuk hout, dat zijn kop een „gebrild” voorkomen gaf.

Nu leent dus de plaatsnaam „den Briel” zich tot een woordspel op „bril” in tweeërlei beteekenis. Het eene is dan *bril* = kijkglas, afgeleid van het middeleeuwsche *beril*, glas, eigenlijk een edelgesteente. En *bril* = klem, praam, etymologisch waarschijnlijk samenhangend met *breidel*, wellicht daaruit samengetrokken. Het spelen echter op „kijkglas” is onzin, 't tweeregelig versje bevat dan een ongerijmdheid, en is dus als spotticht zouteloos. Maar met „bril” = *breidel* komt men misschien waar men wezen moet. Want dat werd den Briel wel voor den ijzeren hertog. „Duc d'Alvens rijcke heeft een ent,” zong een gelijktijdig Geuzenliedje. Zoo ver was het nu nog wel lang niet. Maar hij kon zich toch den bril, dien hem de Geuzen hadden opgezet, maar niet zoo weer van den neus nemen. „No es nada,” het is niets, zou de hertog gezegd hebben, toen hij de tijding hoorde, dat Den Briel veroverd was, maar dat was in hoogmoed gesproken. En zijn pogingen om de stad te hernemen bleven vruchteloos.

Nog deelt Fruin mede, dat Lumey, de bekende Geuzenaanvoerder, een bril in zijn vaandel droeg, met de overmoedige woorden van Alva „No es nada” er onder. Een snedige kwinkslag! Maar de groote hoop zal den bril, de klem, waar op gezinspeeld werd, niet herkend hebben als zoodanig, en 't misverstand lag voor de hand. Zoo zou dan het rijmpje de onbegrepen verbastering zijn van het oorspronkelijk gezegde.

HENDRIKA KUYPER—VAN OORDT